

ILLÉS PÉTER

Szent Márton tisztelete a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzéken

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) 2003-ban fogadta el a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt (eredeti címe: *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), amelyhez 2004 óta csatlakoznak államok. Magyarország mint részes tagállam 2006-ban ratifikálta ezt az örökségvédelmi dokumentumot (2006. évi XXXVIII. törvény), ezzel csatlakozott a nemzetközi egyezményhez. A szellemi kulturális örökség jelentőségének helyi, nemzeti és nemzetközi tudatosításához három nyilvántartást hozott létre a nemzetközi szervezet, ezek: „Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listája”, „A sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listája”, valamint „A szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek” nyilvántartása. Ennek értelmében, a védőintézkedések részeként, a magyar állam nemzeti szinten azonosítja és nyilvántartja a területén található szellemi kulturális örökségelemeket. A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzék célja az is, hogy széles körben hozzáférhetővé tegye mindazon kulturális megnyilvánulásokat, amelyeket a magyarországi közösségek saját örökségükként tartanak számon és gyakorolnak napjainkban is. A nemzeti jegyzékre történő felvételre a közösségek az előírásoknak megfelelő jelölő nyomtatvány kitöltésével tehetnek javaslatot. A jelölési dokumentáció összeállítása komoly és sokirányú felkészültséget igényel, a legmagasabb szakmai szinten és intézményesen kontrollált folyamat, ami független szakértők

bevonását is magába foglalja. Továbbá a felterjeszteni kívánt örökség sokrétű bemutatásának része a dokumentációkon és tárogatói nyilatkozatokon túl az archív, de mai állapotokat is rögzítő fotóválogatás és film. A Nemzeti Jegyzék gondozása hazai szakmai hálózat működtetését is jelenti, honlap (www.szellemiotrokseg.hu) üzemeltetését, oktatási anyagok tervezését, ismeretők készítését, konferenciák és továbbképzések szervezését, továbbá az örökséget hordozó közösségekkel való kapcsolattartást. Jelentősége, hogy a nemzeti jegyzéken szereplő szellemi örökségelemek közül választják ki azokat, amelyeket Magyarország az UNESCO Reprezentatív Listájára évente egy alkalommal felterjeszthet.

A szellemi kulturális örökség alapvetően szóban, tudásban, képességekben, szokásokban létező, a ma élő közösségekhez kötődő kulturális gyakorlat. Elsősorban nem épületekről, helyszínekről vagy élettelen tárgyi emlékekről van szó, hanem a mai mindennapokban élő közösségi megnyilvánulásokról. Fontos kiemelni: a szellemi kulturális örökség valójában a közösségekben él, annak tagjai az örökség hordozói, gyakorlói, ők a megőrzés-megóvás letéteményesei. A nemzedékről nemzedékre tovább hagyományozott szellemi kulturális örökség magukban a közösségekben teremődik újjá, ami által alakul ki a közös identitás és folytonosság érzése.

Budapesten az Új Városháza Tanácstermében 2023. szeptember 15-én, a Kulturális Örökség Napjai eseménysorozat megnyitóján hirdették ki az eddig 48 elemből álló Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti

A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére újonnan felvett örökségelemek kihirdetése a közösségek képviselőivel a Kulturális Örökség Napjai eseménysorozat megnyitó ünnepségén. Új Városháza Tanácssterme, Budapest, 2023. szeptember 15. (Fotó: Bach Máté, Magyar Nemzet)

Jegyzékére újonnan felvett örökségelemeket. A szellemi kulturális örökség megőrzését szolgáló programok, projektek és tevékenységek, vagyis a jó gyakorlatok nemzeti regisztere pedig eggyel nőtt. Az esemény fővédnöke Lázár János miniszter, szervezője az Építési és Közlekedési Minisztérium volt, együttműködésben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóságával (továbbiakban SZNM SZKÖI). A Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága javaslata alapján az újabb négy közösségi hagyomány között kapott állami elismerést a Szent Márton tisztelete Magyarországon, továbbá a lakodalom élő hagyománya Boldogon, a deszki szerb aranyhímzés élő hagyománya, valamint a Szent Vér hagyománya Bátán. A ma-

gyarországi jó gyakorlatok regisztere a Múharay Elemér Népművészeti Szövetség keretében végzett és a helyi kulturális örökség megőrzését megvalósító közösségi modellel bővült. A Szent Márton tiszteletével kapcsolatos felvétel tényét tanúsító és Csák János kultúráért és innovációért felelős miniszter aláírásával is hitelesített oklevelet Orbán Róbert, a Szent Márton Európai Kulturális Útvonal Magyarországi Tanácsának elnöke vette át Kiss Szabolcstól, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárságának közművelődési főosztályvezetőjétől, és dr. Csonka-Takács Esztertől, a szentendrei SZNM SZKÖI igazgatójától, aki egyben a jelölési dokumentumokat elbíráló nemzeti bizottság elnöki feladatait is ellátja.

A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére való jelölésekben vesz részt a 2011 januárjában megalakult megyei referenci hálózat is, ami egységes koncepció alapján segíti a szentendrei skanzenben működő igazgatóság munkáját. A vármegyei vagy regionális szintű számbavétel koordinálása eredményeként elmondható, hogy a kőszegi „Szőlő Jövésnek Könyve” hagyománya (2013), a magyarszombatfai faze-kasság (2014), a rábavidéki szlovének rönkhúzása (2015) után a Szent Márton tisztelete Magyarországon (2023) immár a negyedik örökségelem, ami kiemelkedő módon, nemzeti szinten képviseli térségünk hagyományos kulturális gazdagságát és sokszínűségét.

A magyar államalapítás óta élő Szent Márton-tisztelet kitüntetett helyet foglal el évszázadok óta Vas vármegye és a megyeközpont, Szombathely életében, a város mindennapjaiban és ünnepi rendezvényein. Kiemelkedő, hogy egyik legfontosabb alappillére az a történeti hagyomány, ami Európa legnépszerűbb katolikus keresztény szentje, Szent Márton szülőföldjéhez, Sabaria-Szombathelyhez kötődik. Jelentőségét mutatja, hogy Magyarországon kívül legfőképpen Európában, pontosabban Franciaországban, Olaszországban, Németországban és Szlovéniában élnek a Szent Márton-tisztelet változatai, valamint az ezzel kapcsolatos városi és vidéki közösségi tradíciók. Hazánkban jelentős történeti, sőt ma is élő egyházi és ökumenikus vallásos, illetve világi hagyományok kötődnek ehhez a szent tisztelethez, amelynek fontos részei a Márton-énekek. Közismertek és helyenként máig elevenen élnek országszerte a hagyományos Márton-nap (november 11.) körüli népszokások, illetve az azokra hivatkozó, akár kreatív módon újragondoló gasztronómiai és borászati hagyományok, kulturális rendezvények. A tisztelet tradicionális része

a lelkeségi hagyomány is, mivel Szent Márton az irgalmasság és a felebaráti szeretet példaképe is. A hozzá kapcsolódó legendák, történetek, énekek másfél évezrede idézik fel a máig legismertebb és legtöbbet ábrázolt cselekedetét, amikor egy koldussal osztotta meg a köpenyét.

Ma Magyarországon több tucat szervezet, hagyományőrző egyesület, lovagrend, karitatív szervezet stb. viseli Szent Márton nevét, amelyekben a leginkább az a közös, hogy céljaik között szerepel a „mártoni szellemiség” továbbvitele, továbbadása nemzedékről nemzedékre. Ezek között is kiemelkedő a Szent Márton Európai Kulturális Útvonal Magyarországi Tanácsa, amely felvállalta a jelölés benyújtásának összetett feladatát a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére történő felvételre. Fontos kiemelni, miként a tanúsító oklevél szövegezése is fogalmaz: „A nemzeti jegyzékre vétel megerősíti a Községi Kultúra védelmének jelentőségét, a kulturális örökség megőrzésének nemzeti szintű elismerését.”

A szellemi kulturális örökségnek, vagyis a hagyományos műveltség és annak különféle kifejezési formáinak, illetve az olyan megnyilvánulásainak, mint az előadóművészetek, a társadalmi szokások, a természetre vonatkozó ismeretek vagy tradicionális kézművesség védelmében a legfontosabb szerepet azok a közösségek és egyének töltik be, amelyek a hagyományokat napjainkban is gyakorolják, éltetik. A mai „mártoni örökség” és kultusz éltetésében részt vevő kiemelkedő közösségek az egyházi szervezetek és legfőképpen a Szent Márton-templomok és -plébániák hívei. Például a Szombathelyi Egyházmegye, a Pannonhalmi Bencés Apát-ság, a szombathelyi Szent Márton Plébánia és a Martineum Felnőttképző Akadémia. Fontos munkát végeznek azok a helyi önkormányzatok is, amelyeket Szent Mártonról neveztek el, valamint a Szent Márton-utak

által érintett városok és falvak. (Pl. Szombathely, Ják, Nádasd, Zalalövő, Kunszentmárton, Tiszapüspöki.) Szintén kiemelendők a különféle civil szervezetek, egyesületek és alapítványok, illetve a borlovagrendek által összefogott csoportok, közösségek, mint például a Szent Márton Európai Kulturális Útvonal Magyarországi Tanácsa, a Keszthelyi Városvédő Egyesület, illetve a kunszentmártoni Szent Márton Alapítvány. Hasonlóan lényegi fontosságúak mindazok a vállalkozások (pl. vendéglők, borászatok) és magánszemélyek, amelyek Szent Márton tisztelői és szellemiségének hordozói.

A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére történő felvétel és állami elismerés jelentős mérföldkő a Szent Márton-tisztelet magyarországi meglétében, ugyanakkor jövőbeni fennmaradása és megőrzése továbbra is feladata az ebben érintett és vállalásokat megvalósító közintézményeknek, közösségeknek, magánszemélyeknek. Miként a jelölési dokumentum is hangsúlyozza, a Szent Mártonhoz kapcsolódó szokáshagyományok megóvásában eltérő fel-

adat hárul az egyházi szervezetekre, az önkormányzatokra, a tudományos intézmények kutatóira, valamint a civil szervezetekre. Az eredményes és jó munkához a különféle szereplők között kommunikációra, együttműködésre van szükség. Vagyis tovább kell hogy folytatódjon az immár államilag és nemzeti szinten is elismert Szent Márton-i szellemi örökség teljességre törekvő felkutatása és közzététele, a mártoni példa lelkipásztori és hitoktatói bemutatása, valamint a zarándokútvonalak fenntartása és használata a turizmusban. Mindebben, valamint a lehetséges egyéni, civilszervezeti, közintézményi és vállalkozói részvételekben és együttműködésekben kulcsszerepe van/lehet a mai változó társadalmi-kulturális és gazdasági környezethez való alkalmazkodásnak. Továbbá – tekintve a magyarországi Szent Márton-tisztelet sajátos komplex történeti és kulturális örökségét – fontos szerepe van/lehet a kultusz jövőbeni fennmaradásában azoknak a helyszíneknek a megóvása is, amelyek valamilyen formában ahhoz kapcsolódnak.